

Kong Gøttriiks Borg.

af A. P. Aidt

Efter mundtlig overlevering bl.a. optegnet af Evald Tang Kristensen (Danske Sagn 2. Afd., side 331) findes et gammelt voldsted ved Tjele å i Foulum enge (lige ud for gården Sønderup), som kaldes Gøttriiks Høj eller Gøttriiks Borg. Arealet tilhører gårdejer Ove Vestergaard, Foulum.

Jeg vil her indskyde et par bemærkninger om, hvorledes jeg første gang fik set resterne af Gøttriiks palisadeborg i Foulum enge nær Tjele Langsø. Engang i 1930'erne skulle jeg holde foredrag i Nr. Vinge forsamlingshus ved et af Landboforeningen arrangeret vintermøde. Et voldsomt snevejr var gået over egnen, og snekastning havde fundet sted, således at der mange steder var dannet hulveje. Mødet var et aftenmøde, og ved aftenstid begyndte det igen at sne. Jeg tænkte: "Du kan nok køre derud i bil og må så se at komme hurtigt hjem igen!"

Forsamlingshuset var fuldt af mennesker, og tobaksrøgen kunne man skære i! Der blev en livlig diskussion efter foredraget, og tiden løb, så klokken var over 23, inden jeg kunne køre hjem. Heldigvis var der to karle fra Formyre, som gerne ville køre med. Vejen var ved at fyge til med løs sne, og jeg måtte lade bilen fungere som sneplov. Der var ingen anden udvej end at sætte fart på ind i sneen, der skød sig op over forruden og taget, så intet var at se, før vi var igennem driven eller hulvejen.

I Formyre steg karlene ud, og jeg fortsatte til Foulum. Men den lange bakke fra Foulum op mod sydvest kunne ikke klares ved første forsøg. Jeg måtte bakke og kom til det resultat, at det nok var klogest at søge nattely i Foulum. Der var lys i Niels Vestergaards stuehus, og der kørte jeg så til og blev gæstfrit modtaget.

Gårdejer Niels Vestergaard og jeg fik mangt og meget at snakke om. Bl.a. bad han mig om at se på en plan, som Hedeselskabet var ved at udarbejde vedrørende reguleringen af Ingstrup bæk og Tjele å.

Jeg gik til Hedeselskabet og fik lov til at se projektet, der viste, at vandstanden kunne sænkes 90 centimeter i Foulum enge. Da Niels Vestergaard fik den besked, sagde han: "Så må vi i gang med det!"

Ved afvanding sætter tørvemassen sig jo ret stærkt. Såedes også her, hvor prøver under pløjelaget viste, at her havde groet siv eller flæg, altså i sin tid åbent vand. Året efter afvandingen inviterede Vestergaard mig med ud i engene for at se på resultatet.

Arealet kunne nu bearbejdes med redskaber. Op af tørvemassen var dukket en række svære egestammer, der tydeligt viste anlægget af en landgangsbro til voldstedet Gøttriiks Høj.

Desværre tænkte vi ikke på at få fotograferet "broen". Senere blev pælene trukket op og fjernet, da de var i vejen for jordbearbejdningen.

Så gik årene, og først nu, da jeg fik interesse for slægtsforskning, kom jeg til at tænke på Gøttriks Høj - og hvem var kong Gøttrik?

Jeg kunne erindre noget om, at Saxo havde omtalt ham. Altså måtte Saxo studeres. Endvidere var der også en mundtlig overlevering om, at Holger Danske var født på borgen ved Tjele å. Så måtte Holger Danskes Saga studeres. -

Jeg tog så i 1976 ud til Niels Vestergaards søn, Ove Vestergaard, og frue, der nu ejer og driver gården. Det viste sig, at navnlig fru Edith Vestergaard var stærkt optaget af emnet. De havde nemlig tidligere (i 1973) gravet i voldstedet og blev så klar over, at museet i Viborg burde underrettes. Herved fik museet et helt læs af pæle og gamle palisader. Det skal nævnes, at der tidligere er gjort opmærksom på voldstedet. Således af ingeniør ved Hedeselskabet Th. Caludi Westh, da den førsteåregulering fandt sted. Ligeledes af lærer Mogens, der i 1897 rettede en henvendelse til etatsråd Bruun, Asmild Kloster. Også pastor Brix har omtalt stedet, og det er nævnt i en præsteindberetning for ca. 200 år siden. Nationalmuseet har i 70'erne taget et luftfotografi, som viser et ringformet voldsted.

Nu fandt vi det betimeligt at få stedet fotograferet, og lederen af Lokalhistorisk Arkiv i Viborg, A. Vejen-Andersen, hjalp os med denne opgave. Der var for nylig trukket en pil op ved rensningen af en grøft, og der sidder endnu enkelte pæle på deres oprindelige plads, især hvor broen har ført over åen (mod Sønderup-siden). Sandsynligt er det, at disse egestammer har siddet der i 1200 år eller mere.

Men altså: Hvem var Kong Gøttrik?

Som nævnt, har Saxo en del om ham, og han kalder ham også Kong Gotfred (eller Godfred). Gøttrik er en betydelig konge, som holder riget sammen fra Skåne til Jylland, og han behersker Østersøen og til dels østersølandene. Desuden indtager han Frisland og tvinger friserne til at betale skat. Han gør Hedeby til det sted, handelen skal passere vest mod øst. Han erobrer handelsstaden Reric i Nordtyskland (ved Østersøen) og flytter alle købmændene derfra til Hedeby.

Kong Gotfred er bleven navnkundig ved sine krige med Karl den Store om saksernes land og især om Frisland, der havde Dorestad som hovedstad (nær Utrecht ved Rhinen og bifloden Lek). Denne egn blev flere gange erobret og plyndret af vikingehære. Gøttrik angreb således i 804 Dorestad med 200 skibe.

Kong Gøttrik (Gotfred) kan tidsfæstes ved disse krige og ved, at han blev snigmyrdet af en af sine hirdmænd år 810. Han lever altså i begyndelsen af

vikingetiden. Man regner med, at folkevandringstiden især er i årene efter 400 og 500. Sagntiden regnes til omkring 600-700 efter Kristi fødsel og vikingetiden fra midten af eller sidst i 700'erne til ca. år 1000.

Men der har fundet vandringer sted langt tilbage i tiden. Cimbrenne og teutonerne, der antages af komme fra Jylland, bryder op og går mod syd omkring år 120 før Kristus. De optræder i krige i årene 114, 113, 109 og 107 før Kristus så vidt omkring som Donau-egnen, i alperne og i Gallien. År 105 besejrer cimbrenne flere romerhære og drager så til Spanien, men vender tilbage i 102 før Kristus. De agter sig nu mod Rom og går over alperne. Men Konsul Marius holder her parat med en stærk hær og udsletter cimbrenne totalt den 20. juli 101 f. Kristi fødsel.

Der er desuden en overlevering om, at et folk, skyterne, kom fra Norden eller østersøegnene og bosatte sig på Donausletten. Vi kender historisk til Hunnervældet (østfra), der går til grunde, da Attila bliver besejret af en vestgermansk hær under anførsel af romeren Aetius. Og i 476 afsættes den sidste romerske kejser, Romulus Augustus, af germanerhøvdingen Odoaker. Fra 449 og 515 berettes om danske høvdinges angreb på Britannien. 550 omtaler en gotisk forfatter (Jordanes) et folk, danerne, som stammer fra Svearne. I Skåne har de fordrevet erulerne, som drager syd på og findes i 267 ved Sortehavet. I 460 optræder de i Sydfrankrig (Aqustanien) og i Spanien (Galicien). Omkring 512 er de nået til Donau-Dnjester-området, hvor de angribes af longobarderne i Norditalien, og det nævnte år giver kejser Anastasius dem tilladelse til at bosætte sig i Illyrien - øst og nord for Adriaterhavet (nu det nordlige Jugoslavien).

Omkring 600 begynder de slaviske stammer at brede sig mod øst langs Østersøen, og araberne udbreder efterhånden Islams rige fra Indien over Nordafrika til Spanien. Så nærmer vi os Karl den Stores tid, da han tager kampen op mod saracenerne (araberne) og tillige modsachserne i slutningen af 700-tallet. Han er frankernes konge, undertvinger Sachsen og til dels Nederlandene. Han hjælper pave Leo, da sachserne belejrer Rom, og paven kroner ham til kejser af det store tysk-romerske rige.

Kong Gotfred bliver (før Rom-episoden) betænkelig ved Karls fremgang, og der opstår krig mellem dem. Som kristen konge er Karl forhandlingsvenlig og foreslår en ordning, hvor Gotfred skal give sig under Karls overhøjhed. Han giver Gotfred et år til at betænke sig i, men forlanger som gidsel Gotfreds ældste søn, drengen Holger. Og i historieannalerne står der, at i 788 befinder Holger Danske sig ved kong Karls hof.

Da Gotfred ikke reagerer positivt på Karls invitation, men udebliver, truer Karl med at slå Holger ihjel. Hans egne folk synes dog så godt om drengen, der både er kraftig, smuk og tiltalende fornuftig, at de beder for hans liv, og de hævder, at drengen egentlig er af deres familie (hertug Neimus af Bayern).

Kong Gotfred havde nemlig i sin tid lavet et krigstogt mod en russisk konge (Østerledenkaldtes området). Han slog kongen og hæren og tog hans guld og datteren med sig hjem, syntes godt om hende og gjorde hende til dansk dronning. Hun blev straks med barn og så tyk, at man ventede sig trillinger. Men der kom kun Holger, der var så kraftig, at der måtte to kvinder til at amme ham. Moderen døde i barselsengen.

Den danske kongerække.

Holger fik lov til at leve, opdraget af en hertug i Flandern. Men inden vi kommer ind på Holger Danskes krønike, er det fristende at se lidt på den danske kongerække. Jeg forsøgte i starten at skrive denne kongerække ned, men stoffet er for uklart. Der er også for mange konger, over 800, og de lærde er noget uenige om, hvor meget af Saxos historie der er sagn eller digt. Men nogle hovedtræk synes jeg vil være ønskelige at fremføre i forbindelse med vort emne.

I følge Saxo begynder Danmarks krønike med Humbles to sønner: Dan og Angel. Efter kong Dan fik danerne navn. Angel, som blev konge i Sønderjylland, opkaldte ligeledes landet og folket efter sig. (Anglerne drog jo siden sammen med sachserne til England.)

Saxo nævner kong Skjold som en sønnesøn af kong Dan. Der er videnskabsmænd, der hævder, at kong Skjold kun er et sagn. Men imidlertid blev de danske konger kaldt Skjoldungerne. Blandt særlig glørværdige sagnkonger er Gram, Hading, Frode den Første, Rolf Krage, Amlet, Vermund og Uffe. Med de sidste begynder historien at tone frem, Nævnes skal også Friedlev, der besejrede Hollands konge og indtog Dublin, og Friedlevs søn, Frode Fredegod (hele Saxos femte bog handler om ham), der ligger begravet i Værløse på Frode bjerg (Sjælland). Han gav omfattende love. Han førtes omkring i landet som balsameret lig i tre år, for at man skulle tro, at han stadig regerede.

Friedlevs anden søn er Frode Ejegod. Derefter følger 9 konger, før Harald Hildetand træder frem. Han var højt anset, og da han blev gammel, arrangerede han Braavalleslaget (i Østergötland). Han var søn af Halvdanog Gyrithe, og hun var datter af Alf og skjoldmøen Alvilda.

De gamle kæmper syntes, det var uværdig at dø stråddøden. Derfor lavede Hildetand, der ønskede at dø på slagmarken, en kamp med Svenskekongen Ring, og heri deltog de fleste af datidens berømte kæmper. Der var også flere skjoldmøer med, bl.a. Vebjerg (Viborg), der dræbte kæmperen Sote. Men da hun var godt i lag med to andre kæmper, skød Thorke fra Telemarken hende med en pil.

Fra Harald Hildetand til kong Gotfred nævnes 10 konger. Saxo har til og med kong Gotfred i alt 887 konger, heri naturligvis mange underkonger, idet alle

kongesønner helst regnede sig for konger om end for en mindre afdeling af krigere.

Sigurd Ring har en berømt søn, Regnar Lodbrog, hvis søn, Sigurd Snog-øje (konge i Skåne, Sjælland, Halland og Sydnorge), er fader til Hardeknud, som er fader til Gorm den Gamle (840-935).

Og så kender vi rækkefølgen: Harald Blåtand, død 985, Svend Tveskæg, 985-1014, Harald 1014-1018, Knud den Store, 1018-1035, Hardeknud, 1035-1042, Magnus den Gode, 1042-1047, Svend Estridsøn, 1047-1076.

Til yderligere tidsfæstelse nævnes Adam af Bremen, biskop for Norden, død 1076, Vilhelm Erobreren, der overvandt England, 1066-1087, og den første ærkebisp i Norden, Adzer i Lund, 1104.

Med Karl den Store indtræder kristningen af germanerne. Selv om vikingerne i ca. 200 år optræder som sørøvere og betragter krig som den værdigste måde at leve på, så gør de, der prædiker kristendom, fred og tolerance, stadig fremskridt. Det er jo en kulturændring, som har ført frem til samfundene af i dag i alt fald over størstedelen af verden.

Allerede i 730 har bisp Willibrord i Yttrecht forsøgt en missionsrejse til Danmark. Det mislykkedes. "Kongen var hård som sten og nærmest vilddyr! Men dog gæstfri!"

771 begynder Karl den Store at underlægge sig Sachsenland.

Høvdingen Widukind flygter til Danmark i 776 og prøver med danske til hjælp at gøre oprør mod Karl i 778. Sachserne bliver totalt slået af Karl i 782 og 783, og sachserne tvangskristnes. Hedenskabet afskaffes officielt. Efter Karl den Store kommer hans søn, Ludvig den Fromme. Gotfreds søn, Horik den Første, forhandler med Ludvigs søn og efterfølger, Ludvig den Tyske, med Ansgar som mellemmand. Ansgar vinder Horiks tillid og får lov til at bygge en kirke i Hedeby. Han anbefales til en rejse til Sverige, hvor kong Oluf tager godt imod ham. Horiks søn, Horik den Anden, er også venligt stemt mod kristendommen og giver lov til at bygge en kirke i Ribe. Ansgar dør 865, 65 år gammel.

Gorm den Gamle omtales som fjendtlig mod kristendommen, men hans søn, Harald Blåtand, rejser jo mindsteningen over Gorm og Thyra og underskriver sig som den Harald, der lod danerne kristne. Han dør i 985.

Holger Danskes krønike

Holger Danskes Krønike var for 200-300 år siden noget af den kæreste folkelæsning. Det kan derfor synes mærkeligt, at vi i vort århundrede næsten ikke kender til Holger Danske ud over, at han sidder i kælderen på Kronborg og venter på at hjælpe Danmark i nødens stund. I Frankrig lavede man digte om Holger Danske. Det rygtedes til Danmark, og i 1500'erne fik

kannikken Kristiern Pedersen fra Lund så det pålæg af kongen at drage til Paris og finde ud af, hvad der var skrevet om Holger Danske.

Den franske digter Raimbert de Paris har i slutningen af 1100-tallet skrevet et stort heltekvad om Holger Danskes deltagelse i frankerkejsernes kampe mod longobarder og saracener (tyrker og arabere). I årene omkring 1514 er Kristiern Pedersen i Paris. De franske digte er også omsat til prosa.

Da Kristiern Pedersen ikke forstår fransk, lader han skriften oversætte til latin, og derfra kan han så omskrive den til dansk. Først blev Holger Danskes Krønike trykt i Paris, senere i Malmø (1552).

Mange lærde herrer har beskæftiget sig med Saxo Grammaticus' Danmarks Krønike og med Kristiern Pedersens Holger Danskes Krønike. Dels har de haft travlt med at finde ud af det historisk rigtige, dels er der også dem, der udfolder alle deres anstrengelser på at fastslå, at der næsten udelukkende er tale om sagndigtning.

Der er nok ingen tvivl om, at Holger Danske er blevet typen på den kristne stridsmand, som var forrest i kampen for kristendommen og i kampen mod hedninger og arabere (saracener), og at han tillagdes foruden styrke tillige redelighed, godhed og snilde, der gjorde ham til et ideal af en kæmpe i kristenhedens ånd. Men flere sagnskikkelser er antagelig overført på ham, og derved bliver han også en eventyrskikkelse.

Det vil kræve megen tid at fortælle Holger Danskes Krønike, eftersom han er med i utallige slag, helt ned til Babylon, hvor han bliver konge. Der er endogså en version, som går ud på, at han når til Indien og opretter 14 kongeriger der (antagelig landet øst for Babylon).

Noget andet er, at vi kan være berettiget til at tro, at han er en søn af kong Gøttrik, at han kan være født i Foulum enge på Gøttriks Borg i måske 770'erne, og at han er vokset op ved kong Karls hof og har deltaget i hans krige.

Det er ganske ejendommeligt, at Holger Danskes Krønike, der i flere århundreder var noget af det mest læste, også her i landet, er ved at gå i glemmebogen, så vort århundrede næppe ved mere om ham - folkeligt set - end at han er en sagnskikkelse. Kong Gøttriks tilstedeværelse i Midtjylland har måske været en medvirkende årsag til Viborgs opkomst. Da han og kejser Karl repræsenterede datidens to stormagter på overgangen fra hedenskab til kristendom, er der god grund til at mindes dem. Det er i det hele taget en interessant tid, da kristendommen ændrer sæd og skik hos germanske og nordiske folk samtidig med, at Nordens folk ekspanderer gennem vikingetogterne og sætter deres præg på Britannien, Nordfrankrig, Nederlandene og de nordtyske lande.